

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗУМІННЯ ІНШОМОВНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Предметом статті є осмислення та використання ряду підходів до тлумачення та розуміння іншомовного наукового тексту, що забезпечують ефективність читацької діяльності над текстом, освоєння потенціалу іншомовних наукових текстових структур як організованого текстового, інтертекстуального і міжкультурного знання.

Ключові слова: суб'єкт, об'єкт, процедура, цілі, результати, інструмент, інтерпретація.

Предметом статьи есть осмысление и использование ряда подходов к толкованию и пониманию иноязычного научного текста, освоение потенциала иноязычных текстовых структур как организованного текстового, интертекстуального и межкультурного знания.

Ключевые слова: субъект, объект, процедура, цели, результаты, инструмент, интерпретация.

Постановка проблеми. Досвід викладання іноземної мови у ВНЗ показує, що студенти, які вільно володіють англійською мовою, далеко не завжди сприймають науковість тексту. Труднощі, які їм доводиться долати, носять цілком об'єктивний характер. По-перше, інтеракція з іншомовним науковим текстом проходить в інших умовах, ніж інтеракція з текстом на рідній мові. Те, що розуміється носієм мови як дане, не вимагаючи експлікації, може залишатися поза увагою носія іншої мови і культури. По-друге, носій мови знаходиться під впливом стереотипів, що заважають сприйняттю твору, написаного в канонах і поняттях іншої культури. Нарешті, конструювання інформаційного простору тексту не йде лінійно від слова до слова і від речення до речення, а ґрунтується на цілеспрямованій ментальній репрезентації текстових структур. Звертає на себе увагу той факт, що, спрощуючи завдання, які стоять перед ними, студенти вважають за краще підміняти інтерпретацію переказом сюжетної лінії, "прикрашаючи" його вирваними з тексту, часто механічно перерахованими, стилістичними прийомами. Відсутність мотивованої інтеракції з

текстом заважає оволодінню інтерпретацією як процесом, який “зводиться до скурпульозних пошуків засобів вираження концепту, що концентрують в собі результати авторського засвоєння дійсності і пропаганди їх читачеві” [1, С. 75].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Появу терміна “інтерпретація” в більш або менш стандартизованому розумінні зазвичай пов’язують з працями Х.Г. Гадамера (учня М. Хайдагера), де цей термін береться у значенні “накидання смислу на текст”, яке призводить до вбачання у повідомленні деякого смислу, відсутнього у самому тексті [2, С. 89]. Тобто, поза вживанням твір існує тільки як знакова система — потенційний смисл, що потребує актуалізації, але не художня цінність. Тільки в акті взаємодії з реципієнтом він знаходить реальне існування, об’єктивує свій смисл. Звідси і завдання інтерпретації виглядає інакше: художній смисл перестає розглядатися виключно як характеристика тексту. Твір мислиться як “відкрита система”, а його смисл і цінність — як історично рухомі і мінливі. Тому ніяка думка про твір не може вважатися абсолютною, остаточно вичерпаною [3]. Питання (іншомовний науковий текст) та відповідь на нього (розуміння) є власним розумінням, власним смислом, що одночасно забезпечує саморозуміння та осягнення тексту.

У своїй роботі “Герменевтика як загальна методика наук про дух”, яка з’явилася по суті деяким доповненням до досліджень Гадамера, Е. Бетті пише про те, що світ об’єктивного духу, фактів і людських подій, вчинків, жестів, думок, проєктів і т.п. підлягає інтерпретації, що є процесом, мета і адекватний результат якого – розуміння. Реципієнт покликаний пізнавати і виявляти думку, відтворити генезис смислу шляхом переосмислення. Це процес інтеріоризації, коли зміст зовнішніх форм переплавляється в іншу суб’єктивність – суб’єктивність людини. Формула інтерпретації, за Бетті, звучить так: “Смисл слід не вносити, а виносити”.

У тлумаченні є чотири канони: два відносяться до об’єкта, інші два – до суб’єкту.

1. Об’єкт інтерпретації – продукт людського духу, де присутня якась формуюча інтенція. У його генезисі присутній активний початок. Саме цей смисл належить шукати інтерпретатору. Смисл є щось приховане, а не те, що знаходиться ззовні.

2. Розгляд герменевтики. Кожна думка знаходиться в певному відношенні до цілого. Частини тексту можна зрозуміти в світлі цілого, а текст можна зрозуміти лише в континуумі з його частинами, в уточненні деталей.

3. Критерії актуальності розуміння. Інтерпретатор не може знати свою суб'єктивність до кінця. Навпаки, він йде до розуміння об'єкта, відштовхуючись від власного досвіду. Припинити власну суб'єктивність неможливо, єдине – це його власні бажання щодо результатів. Втім, сам процес розуміння повідомляє суб'єктові максимальну життєву енергію і інтенсивний індивідуальний початок.

4. Адекватність розуміння. “Бажати зрозуміти” – цього мало, потрібна відповідна перспектива для розуміння. Мова йде про певні схильності суб'єкта до відмови від самого себе, подоланню власних забобонів, достатній рівень розвитку суб'єкта. Це також уміння прийняти цілі об'єкта інтерпретації як свої в найбезпосереднішому смислі слова [4].

Відповідно до Ф. Шлейєрмахера, теоретика герменевтики, мистецтво тлумачення текстів походить з його об'єктивних (граматичне значення слів та їх історично обумовлені варіації) та суб'єктивних (намірів авторів) основ. Перший момент є об'єктом граматичної інтерпретації (оскільки відноситься до мови), а другий аналізується за допомогою психологічної інтерпретації. Ф. Шлейєрмахер вказує на нерозривний зв'язок цих двох аспектів. Розуміння об'єктивованого в мові у вигляді тексту мовлення не повинно втрачати зв'язок з суб'єктом мовленнево-мисленневої діяльності. Мовлення будь-якої людини має двоїсте відношення: воно відноситься до загальної мови і до індивідуальних особливостей її ініціатора (мовця), до особливостей його мислення. Так і розуміння складається з двох моментів: розуміння мовлення як вилучення з мови і розуміння його як факту у мислячого. Ф. Шлейєрмахер наголошує на тому, що граматична і психологічна інтерпретації повністю рівнозначні та діалектично доповнюють одна одну. Домінуючу ж роль може відігравати найбільш адекватна інтерпретація.

Н.В. Чепелева вважає, що інтерпретація є механізмом смислового збагачення тексту, що здійснюється завдяки зануренню у контекст – особистісний, діяльнісний, культурний. Саме він і задає ті чи інші інтерпретаційні рамки (або схеми), котрі, з одного боку, обмежують смисловий простір

тексту, дозволяючи відкинути несуттєві смисли, з іншого – розширюють його, збагачуючи новим розумінням зміст повідомлення, сприяючи тим самим породженню, синтезу нових смислів. Реципієнт у процесі інтерпретації будує власний “зустрічний текст”, який базується на смисловій основі вихідного повідомлення, але доповнює її власним осмисленням проблем, що викладаються [2, С. 89].

Мета цієї публікації – розкрити суть поняття “інтерпретація” як фактора розуміння іншомовного наукового тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перейдемо до питання про використання ряду підходів до тлумачення і розуміння іншомовного наукового тексту, що забезпечують його творче дослідження з різних сторін. Послідовність підходів (як сукупність способів, прийомів) обумовлена рухом від знакової системи іншомовного наукового тексту (лінгвістичний підхід) і винесення власного смислу інтерпретатором (гносеологічний і психологічний підходи) до культури (порівняльно-історичний, соціологічний і історико-культурний підходи) та автора (біографічний підхід), від них до оцінки твору (аксіологічний підхід).

Лінгвістичний підхід ґрунтується на збагненні і застосуванні правил та норм мови, на якій виражений іншомовний науковий текст, що сприяє прочитанню знаків (їх значень) й виявленню смислу (художньої концепції). Гносеологічний підхід забезпечує визначення ступеню художньої правдивості, відповідності мистецтва реальності. Психологічний підхід розглядає процес тлумачення іншомовного наукового тексту як смислорозкриття для власних практичних завдань інтерпретатором (у знаходженні ним свого місця в сьогоденні). Порівняльно-історичний підхід сприяє виявленню індивідуальності автора тексту, властивого йому стилю і способу мислення, спираючись на художні взаємодії, які існують усередині одного виду мистецтва і стосуються змісту, розумового матеріалу, форми та художньої мови. Соціологічний підхід припускає аналіз історичної епохи, в якій жив автор тексту, а також культури. Історико-культурний підхід виходить з розуміння іншомовного твору як частини духовної культури, спираючись на його взаємодію з широким полем культури і, зокрема, з творами інших видів мистецтва. Біографічний підхід припускає прочитання іншомовного наукового тексту через

особу його автора. Аксиологічний підхід акцентує увагу на багатстві і оригінальності художньої концепції тексту, її відповідності конкретно-історичним та загальнолюдським соціальним завданням, загальній значущості у формуванні соціалізованої й самооціненої творчої особи.

Необхідність присутності вищевикладених підходів до тлумачення і розуміння іншомовного наукового тексту, якими оперує психологічна герменевтика, пояснюється перш за все тим, що для розуміння важливо уміти розшифрувати не тільки кожну семіотичну одиницю іншомовного наукового тексту, але й знати граматичні принципи їх сполучення, знати контекст всієї фрази, сприймаючи її в контексті всієї мови, а останню – в загальному контексті культури. Тільки в рамках цілого розкривається значення кожного смислоутворюючого елемента мови.

Дані підходи лежать в основі п'яти етапів роботи над іншомовним науковим текстом як окремих моментів в розвитку процесу його тлумачення, що відображають специфіку гуманітарного пізнання і наступну структуру засвоєння: попереднє розуміння, тлумачення, пояснення, розуміння; відтворення. П'ять етапів складають три основні рівні (ступені) освоєння іншомовного наукового тексту: розкриття і розуміння образно-сміслового змісту (граматична, психологічна інтерпретації та їх єдність); історична інтерпретація (внутрішня, зовнішня, позанаукові дані); створення виконавської концепції.

Застосування підходів опосередковане принципами психологічних герменевтик: контекстуального аналізу, взаємозв'язку і взаємодії частин з цілим, етапності, послідовності та ін. Отже, до процесу тлумачення і розуміння іншомовного наукового тексту психологічною герменевтикою притягуються різні методи, як загальнонаукові, так і методи конкретних наук. Наприклад, дивинаторний і компаративний методи психології. Перший є пошуком розуміння цілого через індивідуальне, за допомогою інтуїтивного “схоплювання”, передбачення, “попереднього розуміння” цілого; другий – має справу із загальним, ґрунтуючись на порівнянні, зіставленні загальності того, хто розуміє (інтерпретатора) і загальності того, що розуміється (автора) (принцип співтворчості автора та інтерпретатора).

Отже, процес сприйняття іншомовного наукового тексту (I рівень розуміння) здійснюється спочатку за допомогою

органів зору – бачимо знаки, потім органів слуху переважно у формі їх внутрішнього прослуховування, уявлення. Підхід психологічної герменевтики, спираючись на внутрішню роботу уяви, сприяє прояву в пам'яті всіх п'яти відчуттів людини, активізуючи внутрішній зір і внутрішній слух з метою уявлення прочитаного, що, у свою чергу, викличе відповідний настрій, що впливає на того, хто тлумачить, і викличе відповідне переживання, потім спогади про відчуття смаку, нюху та дотику [5]. Отже, уміння розкодувати знаки (бачу – знаю), розвиненість внутрішнього слуху сприяють якнайкращому сприйняттю іншомовного наукового тексту, а підключення останніх трьох каналів зв'язку в процесі збагнення смислу іншомовного наукового тексту забезпечує ефективність його віддзеркалення.

Оскільки підхід психологічної герменевтики забезпечує розуміння цілого за допомогою послідовного прочитання його частин (початок розуміється не раніше, ніж в кінці), а повне розуміння визначається діалектичним синтезом попередніх розумінь, знанням внутрішніх і зовнішніх умов життя автора та осмисленням їх впливу на задум твору, його сюжет, зміст й на індивідуальний стиль автора (він міг вбирати деякі ідеї свого часу безпосередньо в процесі виховання, в ході некритичного засвоєння існуючих традицій). Наступним, II рівнем розуміння іншомовного наукового тексту є історична інтерпретація, завдяки якій він досліджується як людське творіння.

Доцільність і необхідність використання історичної інтерпретації пояснюється так. Кожен індивід як особа – це продукт не тільки існуючих відносин, але і всієї попередньої історії. Особа детермінована не тільки наявною системою суспільних відносин і успадкованою від минулого культурою, але своїми біологічними особливостями. Відповідно до Л.С. Виготського, людина формує свій внутрішній світ шляхом засвоєння, інтеріоризації форм, що історично склалися, і видів соціальної дійсності і, у свою чергу, виражає, екстеріоризує свої психічні процеси. Отже, “соціальне” та “індивідуальне” зв'язане одне з одним генетично й функціонально, проте соціально-значущі якості особи є найбільш важливими.

Історична інтерпретація в тому або іншому вигляді припускає залучення іншомовних текстів, зокрема художніх (блок духовної сфери художньої культури), до розуміння іншомовного наукового тексту. В. Бачинін відзначав, що при

спілкуванні особи з цінностями минулого культура людського роду якби переливається в його духовний світ, сприяючи його інтелектуальному і етичному розвитку. Спілкування такого роду є одним із джерел духовної зрілості людини. Гегель у своїй книзі “Феноменологія духу” (1807) приходиться до наступного висновку: щоб підняти людину в культурному розвитку, суспільство немає в своєму розпорядженні ніякої іншої можливості, окрім тієї, що полягає в “повторенні пройденого”, тобто в освоєнні особою того духовного матеріалу, який накопичений попередніми поколіннями за всю попередню історію [6].

Так ми приходимо до необхідності визначити, що ж таке інтерпретація. Інтерпретативний аналіз цього поняття, проведений нами, дає наступну картину.

Інтерпретація – когнітивний процес і одночасно результат у встановленні смислу мовних або немовних дій. Як і при аналізі когнітивної діяльності, можна говорити про суб’єкт, об’єкти, процедуру, цілі, результати, матеріал та інструменти інтерпретації. Причому:

1. Інтерпретація є триєдністю: одночасно процесом (що володіє об’єктами і результатами), результатом та установкою (презумпцією інтерпретованого об’єкта). Результат буває сприйнятий ззовні – у вигляді відтворення, переказу, перекладу, ремінісценції і тому подібне – або виключно внутрішнім – як розуміння.

2. Інтерпретація – цілеспрямована когнітивна діяльність, яка володіє зворотнім зв’язком з проміжними (локальними) і глобальними цілями інтерпретатора, який далеко не завжди упевнений в цілеспрямованості дій у автора мови, яка сприймається. Інтерпретація полягає у встановленні і/або підтримці гармонії в світі інтерпретатора, що може виражатися в усвідомленні властивостей контексту мови і в розміщенні результатів такого усвідомлення у простір внутрішнього світу інтерпретатора [7].

3. Об’єкт інтерпретується тільки в рамках системи, коли задалегідь визначений набір допустимих видів і форм представлення результату [8]. По виразу, зокрема, відновлюються генезис, соціальний і особистий мотиви автора.

4. Значення не утворюють окремого царства, а з’являються тільки в результаті вдалої інтерпретації. Інтерпретація – спроба

створити значення відповідно до деяких цілей, для чого використовуються стратегії. Тоді тільки мовний вислів і знаходить мовне значення, яке, актуалізуючись у вигляді смислу, доповнює, звужує або навіть в корені міняє внутрішній світ інтерпретатора, що вже склався. Мовне значення гармонізує вислів із попереднім контекстом. Смысл вислову – актуалізоване мовне значення в рамках щохвилинної ситуації інтерпретації. Посторонній спостерігач може безпосередньо побачити результати (наприклад, у відповідь дії і текст переказу), а може тільки про них здогадуватися, вважаючи, що інтерпретатор зробив висновки і добудував свій внутрішній світ. Вдала інтерпретація заслуговує схвалення, тільки коли сприйнята ззовні: аплодисменти і квіти отримує той інтерпретатор, який не просто зрозумів, а передав для інших своє розуміння твору – музичного, літературного і тому подібне. Отже, розрізняються:

- мовне значення елементарних одиниць ментального лексикону, і
- мовні значення, “вираховані” в результаті інтерпретації.

5. До опорних пунктів відносяться в тексті слова, конструкції, думки і, на які спираються при використанні інструментів інтерпретації. Інструменти ж бувають трьох видів:

- властивості мови (речень або тексту в їх складових частинах і відношеннях);
- знання про властивості мови на даній мові або на людській мові взагалі. Розрізняються: локальні знання контексту і ситуації, імплікації тексту (логічний висновок, повнота якого характеризує тип інтерпретації, вибраної при досягненні конкретної мети, і регулюється обраною стратегією вирішення задачі) і глобальні знання конвенцій, правил спілкування (визначають регулярність, одноманітність інтерпретації подібних виразів однією і тією ж людиною) та фактів, що виходять за межі мови й спілкування;
- стратегії інтерпретування, що організують реальний хід інтерпретування і з’єднують між собою цілі та засоби інтерпретації; ці інструменти використовують інші інструменти – засоби мови, знання, а також інші стратегії, взяті в підпорядкуванні до даних.

Як і звичайні інструменти (наприклад, ніж, який адаптується до об'єкта, – скажімо, стає гострішим або тупішим), інструменти інтерпретації можуть самі змінюватися по ходу свого застосування.

6. Кожен крок у процедурі інтерпретації пов'язаний з передбаченням (висуненням і верифікацією гіпотез про смисл всього виразу або тексту в цілому) і характеризується:

- об'єктами очікування (тим, з приводу чого передбачення з'являються);
- основами очікування (більш-менш вагомими).

До об'єктів очікування відносяться:

- текст, що очікується після конкретного вислову, слова і т.п.;
- внутрішні світи автора: один (якщо інтерпретатор вважає, що автор щирий) або декілька (залежно від кількості ешелонів намірів, які інтерпретатор підозрює в автора);
- внутрішній світ інтерпретатора, в тому вигляді, в якому, як вважає інтерпретатор, він представляється авторові мови, – тобто двічі заломлене уявлення інтерпретатора про власний внутрішній світ.

7. Особистісні аспекти інтерпретації характеризують інтерпретатора, виділяють його з числа решти носіїв мови. У конкретному акті інтерпретації розрізняються:

- міжособистість: тлумачення нав'язуються автором мови, а також зв'язками між різними інтерпретаторами, тому індивіди подібно сприймають одні і ті ж вислови;
- інтенціональність, наміри (що регулюють хід інтерпретації): а) автора мови, більш-менш адекватно розпізнані; б) самого інтерпретатора, що позначаються на глибині і завершеності інтерпретації; те, як співвідносяться наміри інтерпретатора з його гіпотезами про наміри автора мови, залежить від особи інтерпретатора, на одному полюсі – ті, хто легко приймає, в якості законних, всі можливі наміри автора мови, а на іншому – ті, хто сприймає чужу мову надкритично і відчужено. Емпатія полягає в ухваленні презумпцій автора, які інтерпретатор реконструює на свій страх і ризик, ґрунтуючись на своїх знаннях; тобто, інтерпретатор дивиться на речі “чужими очима” і готовий узаконити будь-які наміри в чужій мові, прийнявши наміри автора як аксіому.

Взаємодія різних видів інтерпретації дає розуміння – внутрішньо реалізовану “вдалу інтерпретацію”, не обов’язково проявлену ззовні, для інших людей. Розуміння – оцінка результату інтерпретації або її ходу, втілена по-різному залежно від особистісних характеристик інтерпретатора. “Так, я зрозумів, що ви хочете сказати” можна перифразувати таким чином: “Моя інтерпретація вашої мови співпадає з вашою інтерпретацією вашої власної мови”, “Моя інтерпретація співпадає із задумом, можливо, невдало втіленим у вашій мові” і тому подібне. Природно, що мовні аспекти інтерпретації не вичерпують розуміння загалом [9].

Висновки. На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що різноманітні підходи до тлумачення і розуміння іншомовного наукового тексту мають величезний потенціал для психолінгвістики, використання яких у процесі навчання зробить розуміння тексту дійсно повним і ґрунтовним, ефективно розвиваючи особистість студента, що є метою особистісноорієнтованого навчання, при виконанні певних психологічних умов.

Хід подальших досліджень повинен показати, що завдяки підходу психологічної герменевтики не тільки зросте ефективність читацької діяльності над іншомовним науковим текстом студентів, освоїться глибинне ядро змісту – образ (смісл), але й “проявиться” в процесі навчання його особистий досвід, що в умовах формування і розвитку особистісноорієнтованої освіти вельми актуально.

Список використаних джерел

1. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
2. Чепелєва Н.В. Технології читання. – К.: Главник, 2004. – 96 с.
3. Организация учебного процесса и самостоятельной работы студентов вечернего и заочного отделений/ Под ред. А.А. Заиченко, В.Т. Фоменко. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1979. – 192 с.
4. Демьянков В.З. Интерпретация как инструмент и как объект лингвистики // Вопросы филологии. – М., 1999. – №2. – С. 5-13.
5. Гадамер Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики: Пер с нем./ Общ. ред. Б.Н.Бессонова. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.

6. Lodge K. 1982 Transitivity, transformation and text in art-historical German // JPr 1982, v.6, 159-184.
7. Телия В.Н. Словарь образных выражений русского языка. – М., 1995.
8. Allan K. 1986 – Linguistic meaning: V.1. – L.; N.Y., 1986.
9. Bateson G. 1979 – Mind and nature: A necessary unity. – L.; Sydney, 1979.

The subject of the article is the comprehension and the usage of a number of approaches to the explanation and understanding of foreign scientific text, which provides the effectiveness of the reader's work at the text, mastering the potential of foreign scientific textual structures as the organised textual, intertextual and intercultural knowledge.

Key words: subject, object, procedure, aims, results, instruments, interpretation.

Отримано: 24.09.2008.

УДК 371.132:78

В.М. Лабунець

Психолого-педагогічні основи формування готовності майбутнього вчителя музики до керівництва творчими учнівськими колективами

У статті подано основні положення керівництва музичним учнівським колективом, розглянуто особливості спільної музично-навчальної діяльності школярів.

Ключові слова: учнівський колектив, навчально-виховний процес, музично-творча діяльність, діалогічна взаємодія.

В статье подано основные руководства музыкальным ученическим коллективом, рассмотрено особенности общей музыкально-учебной деятельности учеников.

Ключевые слова: ученический коллектив, учебно-воспитательный процесс, музыкально-творческая деятельность, диалогическое взаимодействие.